

УДК: 373.5.015.311:005.336.2 – 054.73 (477)

Н. В. МЕРКУЛОВА

кандидат педагогічних наук, старший викладач

К. О. ПАНАСЕНКО

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ –
ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

У статті розкрито проблему формування комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців. Проаналізовано інтерактивні форми та методи формування комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців. Схарактеризовано сутність та зміст професійної діяльності вчителя з розвитку комунікативної компетенції дітей. Теоретично обґрунтовано індивідуальний підхід у процесі формування та розвитку комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців.

Ключові слова: компетенція, комунікативна компетенція, інтерактивні форми та методи навчання, вимушені переселенці, педагогічна проблема, педагогічні інновації.

В умовах сучасного розвитку освіти в Україні пріоритетним стає розроблення нового змісту, методів навчання та виховання дітей, які приїжджають із зони Антитерористичної операції. У зв'язку із цим постають цілком нові вимоги до професійної діяльності вчителів та вихователів. Надання цим дітям емоційної підтримки є невід'ємною частиною роботи загальноосвітнього навчального закладу щодо переселенців.

Діти сімей вимушених переселенців відчують проблеми різноманітного характеру: побутові, матеріальні, психолого-педагогічні, – що призводить до різних форм психосоціальної та педагогічної дезадаптації. За результатами дослідження Київського міжнародного інституту соціології, багато дітей – вимушених переселенців демонструють задовільне ставлення до навчання, виявляють слабку ініціативність та підвищену тривожність, мають місце прояви порушення поведінки та вербальної комунікації дітей. Аналіз теорії та практики свідчить, що в умовах сьогодення мало уваги приділяють розвитку комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців. Недостатньо повно використовують практико-орієнтовані засоби розвитку комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей, такі як тренінг та сюжетно-рольова гра.

Модернізація освіти України спрямована на пошук ефективних напрямів особистісного розвитку кожної дитини та вимагає наукового підходу до формування їх комунікативної компетенції. У цьому контексті важливим стає той факт, що розвиток комунікативної компетенції дітей суттєвою мірою залежить від педагогічної майстерності вчителя. Так, уміння підтримувати приємне спілкування, говорити ясно й переконливо, навички ведення діалогу розвиваються в дітей не відразу.

У деяких дітей публічний виступ викликає тривожність і невпевненість у собі. Особливої актуальності набуває окреслена проблема в дітей –

вимушених переселенців. Підкреслимо, що більшість дітей, які приїжджають із зони Антитерористичної операції, виявляють низький рівень розвитку комунікативної компетенції. Вони пережили безліч стресових ситуацій, які травмують дитячу психіку, унаслідок чого є психологічно вразливими. Травматичні переживання, які виникають у дітей – вимушених переселенців, взагалі можуть перерости в травматичний синдром.

Будь-яка втрата має сильний вплив на почуття дитини, її мислення, поведінку та комунікативні здібності. Представники Державної служби України з надзвичайних ситуацій зазначають: «Втрата найближчого оточення викликає колективну психотравму, тому що являє собою втрату почуття належності. Дуже часто мають місце ідеалізація колишньої громади й відчуття, що тепер усе втрачено, ніщо не зможе замінити старе. Усі названі втрати можуть супроводжуватися зниженням самооцінки й довіри до навіколишнього світу та інших людей. Так, підтримка на соціальному рівні, яку надають інші люди, дуже важлива в такі періоди. Діти вимушених переселенців потребують турботи, розради, практичної допомоги та соціальної підтримки для того, щоб упоратися з емоційним болем і соціальними проблемами. Слухаючи розповідь про почуття дитини, яка зазнала втрат, її спогади про минуле, опис її життя, можна допомогти їй висловити свою скорботу й поступово змиритися з втратою. Зокрема корисна підтримка членів сім'ї особливо, якщо вони пережили такі ж самі психотравми» [3, с. 3].

Особливості формування комунікативної компетенції дітей схарактеризовано в наукових розвідках А. М. Богуш, І. М. Дичківської, О. А. Дубасенюк, К. В. Касярум, Л. В. Коваль, К. Л. Крутій, А. І. Кузьмінського, І. М. Некрасової, О. В. Овчарук, Л. Є. Петухової, Т. О. Піроженко, О. І. Пометун, Т. І. Поніманської, О. П. Савченко, Т. М. Степанової та ін.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати проблему формування комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців.

Виокремлення сутності проблеми формування комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців передбачає аналіз поняття «педагогічна проблема». Усебічне осмислення змістового поняття «педагогічна проблема» дало змогу підсумувати, що в науковій літературі названий термін витлумачений як складне теоретичне або практичне питання, яке виникає під час вивчення педагогічних процесів, явищ і яке потребує вивчення та вирішення [5, с. 30].

Проблема формування та розвитку комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців зазнає актуалізації у зв'язку з необхідністю реалізації Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII [2].

Попри те, що вчителі загальноосвітніх навчальних закладів повинні сформувати комунікативну компетенцію дітей – вимушених переселенців, багато з них не мають спеціальної підготовки до роботи із зазначеною категорією дітей. Більшість учителів проводить підготовку дітей – вимушених переселенців, керуючись традиційними підходами до навчання й ви-

ховання. Подолати описану суперечність можна шляхом проведення спеціальних тренінгів, які будуть організовані психологами для вчителів у процесі роботи з дітьми – вимушеними переселенцями.

У нормативно-правових документах наголошено, що вимушені переселенці є громадянами України, яких змусили або які самостійно покинули своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2].

Необхідно зазначити, що допомога дітям-переселенцям передбачає:

- створення сприятливого соціально-психологічного клімату в навчальному закладі;
- оптимізацію змісту й форм психологічної просвіти педагогічних працівників, батьків;
- застосування міжсекторальної взаємодії та міждисциплінарного підходу до вирішення проблем, які виникають (за потреби звернутися до закладів і установ охорони здоров'я, підрозділів служби з надзвичайних ситуацій з пропозицією співробітництва та координації у справі надання психологічної допомоги тим, хто її потребує);
- залучення та надання психологічної допомоги висококваліфікованих фахівців, практичних психологів, соціальних педагогів, психотерапевтів;
- забезпечення індивідуального підходу до кожної дитини з внутрішнього переселення;
- надання їм необхідної корекційної, реабілітаційної та соціально-педагогічної допомоги;
- залучення дітей – вимушених переселенців до діяльності в позашкільних навчальних закладах з метою створення оптимальних умов для їхньої самореалізації;
- залучення вихованців до розвивальної діяльності в позаурочний час;
- проведення активної виховної діяльності з дітьми вимушених переселенців під час літнього оздоровлення у таборах відпочинку.

Учителі загальноосвітніх навчальних закладів, у яких навчаються діти – вимушені переселенці, повинні знати, що прихід у нову школу досить часто викликає страх у багатьох дітей. Тому психологи рекомендують, щоб у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей – вимушених переселенців були відведені спеціальні кімнати, де діти можуть посидіти, якщо їм не хочеться брати участь в іграх на майданчиках.

Так, для формування комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців учителям необхідно застосовувати інтерактивні форми проведення занять, що мають конкретну мету – створити комфортні умови розвитку здібностей, за яких кожна дитина відчуває свою успішність та інте-

лектуальну спроможність. Інноваційні форми проведення занять дають змогу розвивати аналітичне мислення дітей – вимушених переселенців, формувати комунікативну компетенцію.

Вимоги сьогодення передбачають якісну підготовку дітей – вимушених переселенців, яка спрямована на їх усебічне становлення та розвиток комунікативної компетенції.

Проблеми комунікативної компетенції, комунікативних здібностей перебувають в одній науковій площині, тому важливо застосувати компаративний підхід до аналізу цих понять для окреслення особливостей формування кожного з них.

Ми погоджуємося з думкою С. О. Скворцової, Ю. С. Вторнікової про те, що комунікативна компетенція визначається як здатність людини до спілкування, а також володіння комунікативними знаннями, уміннями та навичками, необхідними для ініціювання та підтримання процесу спілкування [4, с. 18].

Підкреслимо, що розвиток комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців залежить від того, наскільки дитина володіє предметом мовлення.

Науковці доводять, що діти компетентні в темі виступу лише тоді, коли мають необхідний комплекс знань та ерудовані за темою виступу. З огляду на це зауважимо, що, крім ґрунтовних знань з предмету, необхідно навчати дітей – вимушених переселенців принципів і правил спілкування, розвивати комунікативні здібності.

Проблему розвитку комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців можна успішно вирішити в загальноосвітньому навчальному закладі, адже школа, в якій задовольняють потреби дитини, яка опинилася в складних життєвих обставинах, у навчанні та соціальному спілкуванні, – це саме та школа, де дитина відчуває себе щасливою [1].

Зважаючи на сучасний стан розвитку комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців, потрібно брати до уваги й професійний рівень діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі.

Науковці підкреслюють, що від правильного розв’язання проблем організації й проведення самопідготовки учнів залежать їх якість знань, умінь, навичок, а також формування пізнавальної активності та самостійності. Так, організація самопідготовки є важливим елементом педагогічного процесу, який спрямований на розвиток самостійної навчальної діяльності учнів.

Висновки. Проаналізувавши сучасний стан проблеми формування комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців, вважаємо за доцільне акцентувати увагу на виконанні таких завдань загальноосвітнього навчального закладу:

1) постійне збагачення змісту спеціальної підготовки вчителів для роботи з дітьми вимушених переселенців, зважаючи на сучасний контекст інноваційної діяльності;

2) широке використання інтерактивних методів, комп'ютерної графіки, дидактичного матеріалу, що дасть змогу покращити процес формування розвитку комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців;

3) оптимізація розвитку комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців за допомогою роботи в групах продовженого дня.

Вивчення й теоретичне обґрунтування проблеми формування комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців спонукають до висновку про те, що цілісний підхід до розв'язання описаних проблем сприятиме якісному покращенню розвитку комунікативних здібностей дітей означеної категорії.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з розробленням моделі формування комунікативної компетенції дітей – вимушених переселенців.

Список використаної літератури

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник. Київ, 2004. 352 с.
2. Закон України від 20. 10. 2014 р. № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 12.01.2018).
3. Психологічна допомога вимушеним переселенцям : методичні рекомендації. Харків, 2014. 26 с.
4. Скворцова С. О., Вторнікова Ю. С. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів : монографія. Одеса, 2013. 290 с.
5. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посібник. Тернопіль, 1999. 192 с.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2018

Меркулова Н. В., Панасенко К. А. Формирование коммуникативной компетенции детей – вынужденных переселенцев как педагогическая проблема

В статье раскрыто проблему формирования коммуникативной компетенции детей – вынужденных переселенцев. Проанализированы интерактивные формы и методы формирования коммуникативной компетенции детей – вынужденных переселенцев. Охарактеризованы сущность и содержание профессиональной деятельности учителя по развитию коммуникативной компетенции детей. Теоретически обоснован индивидуальный подход в процессе формирования и развития коммуникативной компетенции детей – вынужденных переселенцев.

Ключевые слова: компетенция, коммуникативная компетенция, интерактивные формы и методы обучения, вынужденные переселенцы, педагогическая проблема, педагогические инновации.

Merkulova N., Panasenko K. Formation of the Communicative Competence of Children – Defended Residents as a Pedagogical Problem

The article deals with the problem of forming the communicative competence of children-displaced; interactive forms and methods of formation of communicative competence of children-forced migrants are analyzed; The essence and content of the professional activity of the teacher for the development of communicative competence of children are characterized; the theoretically grounded an individual approach in the process of formation and development of communicative competence of children-displaced.

In the context of the current development of education in Ukraine, the development of new content, teaching methods and education of children coming from the Anti-Terrorist Zone is becoming a priority. In this regard, there are completely new requirements for the professional

activities of teachers and educators. Providing these children with emotional support is an integral part of the work of a comprehensive educational establishment for immigrants.

Children of families of forced migrants experience problems of a diverse nature: domestic, material, psychological and pedagogical, which leads to various forms of psychosocial and pedagogical maladaptation. According to a study by the Kyiv International Institute of Sociology, many forced migrants demonstrate satisfactory attitudes to learning, show weak initiative and increased anxiety, have manifestations of behavioral disorders and verbal communication among children. The analysis of theory and practice shows that in today's conditions little attention is paid to the development of communicative competence of forced-migrant children. Practically oriented means of development of children's communicative-speaking competence, such as: training and story-role-play are not used to the full.

The modernization of education in Ukraine is aimed at finding effective ways of personal development of each child and requires a scientific approach to the formation of their communicative competence. In this context, it is important that the development of the communicative competence of children depends to a large extent on the teacher's pedagogical skills. Yes, the ability to maintain pleasant communication, speak clearly and convincingly, the skills of dialogue-develop at children not immediately.

Given the current state of development of the communicative competence of children in forced migrants, it is necessary to take into account the professional level of activity of a social teacher in a general educational institution.

Scientists emphasize that the quality of knowledge, abilities, skills, and the formation of cognitive activity and autonomy depend on correct resolution of the problems of organizing and conducting self-training of students. Thus, the organization of self-education is an important element of the pedagogical process, which is aimed at the development of independent learning activities of students.

Key words: *competence, communicative competence, interactive forms and methods of training, forced migrants, pedagogical problem, pedagogical innovations.*